

 Artikkelit

Historian jokapäiväinen virta sanomalehdessä

Artikkelissa selvitetään, millainen on historian jokapäiväinen virta sanomalehdessä. Aineistona on vuoden 2008 *Helsingin Sanomien* 1960-lukua koskevat viittaukset. Kaikkein arkipäiväisintä on satunnainen historian journalistinen esittäminen, joka koostuu usein faktonomaisista viittauksista tapahtuman tai ilmiön taustaan. Tulkitsevammat viittaukset menneisyyteen ovat tietoista historian journalistista esittämistä. Se on aina riippuvaista toimituksellisista valinnoista eikä palaudu ainoastaan journalistisiin käytäntöihin tai ajatukseen ilmiölle ja tapahtumalle olennaisen menneisyyden huomioimisesta. Tietoiset maininnat ovat näkyviä merkityskamppailun paikkoja. Arvioidessaan tapahtumien tai ilmiöiden kestäviä merkityksiä sanomalehti osallistuu julkiseen määrittelyyn yhteiskunnallisesti tärkeästä menneisyydestä. Artikkelin pyrkimyksenä on laajentaa ymmärrystä historian ja journalismin suhteista kaikkein arkisimmassa muodossa. Lopuksi pohditaan, kuinka sanomalehden jokapäiväinen historia nivoo toimittajat osaksi historiaa tulkitsevaa yhteisöä. Näkökulmien, mittakaavan ja selitysten antaminen on journalismin tehtävä, joka heijastuu myös menneisyyden käsittelyyn.

AVAINSANAT: journalismi, historia, historian journalistinen esittäminen, historiakulttuuri, jokapäiväinen historia

---

Ihmiset saavat suuren osan historiaa koskevasta tiedosta muuten kuin historian-tutkimuksena tai -opetuksena, ”muita asioita koskevien esitysten sivutuotteina”. Historia ”tarttuu vaatteisiin” sosiaalisesta ja fyysisestä ympäristöstä – puhutusta, nähdystä, koetusta tai muuten omaksutusta. Myös journalismi on merkittävä elävänä historiakulttuurin toimija. Se osallistuu jokapäiväisin tuottein historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin (Kalela 2000), jossa julkisen määrittelyn kohteina ovat yhteiskunnalle tärkeät menneisyyttä ja historiaa koskevat esitykset. Media ei pelkää selittää päivän tapahtumia, se myös auttaa yleisöä hahmottamaan menneisyyttä ja muokkaa ihmisten historiakäsityksiä.

Useat yhdysvaltalaiset media- ja kulttuurintutkijat pitävät selvänä, että journalismi on keskeinen – jopa keskeisin – tekijä, joka tuo historiatiedon kansalaisten arkeen (ks. Edy 1999; Kitch 1999; Zelizer 2008). Esimerkiksi Zelizerin mukaan journalismi on muistitekniikan rekisteröinnin instituutio (Zelizer 2008, 85). Toimittajista taas on tul-

lut kansanomaisia tai julkisia historiankirjoittajia: he poimivat tärkeimmät henkilöt ja tapahtumat sekä arvioivat niiden merkitystä ajassa. Näkökulmien, mittakaavan ja selitysten antaminen on uutis- ja ajankohtaisjournalismia ominaisimmillaan, joten ymmärrettävästi nämä ihanteet heijastuvat myös historian käsittelyyn. Journalismi arvioi, arvottaa ja tulkitsee menneisyyttä aina omien käytäntöjensä mukaan. (Kitch 1999, 121–122.) Esimerkiksi elokuvataiteen ja kirjallisuuden rinnalla se pohtii tapahtumien kestäviä merkityksiä ja määrittää tarinoiden kautta kansalaisten identiteettejä ja ideaaleja. Yhdysvalloissa tämä voi tapahtua Pearl Harborin, Woodstockin tai jonkin muun amerikkalaisille merkittävän tapahtuman kautta (Kitch 2002, 44–45), Suomessa sotia ja itsenäisyyttä koskevissa keskusteluissa itsenäisyyspäivän alla (Pajala 2012; Lindgren 2012).

Tämän artikkelin kaksi pääkysymystä ovat: Millaista on kaikkein arkipäivisin, lyhyistä historiaviittauksista ja -maininnoista koostuva historian journalistinen esittäminen? Ja mikä on mielekkäin tapa arvioida journalististen käytäntöjen näkökulmasta menneisyyttä koskevia viittauksia? Viestinnän tutkimuksessa on perinteisesti huomioitu vuosipäivät, jotka korostuvat myös tämän artikkelin aineistossa. Kuva historian journalistisesta esittämisestä kuitenkin tarkentuu, kun huomio kiinnitetään kokonaiseen sanomalehden vuosikertaan ja sen historiallisiin mainintoihin. Pääkysymysten ohella esiin nouseekin kaksi alisteista teemaa: Ensimmäinen niistä koskee historian esityksiä sanomalehden vuosikierrossa. Toinen sitä, millä tavoin määrittämäni historian journalistisen esittämisen tavat tuottavat toisistaan poikkeavia merkityksiä.

Lähdeaineistonani on *Helsingin Sanomien* (HS) vuoden 2008 vuosikerta, josta olen etsinyt 1960-lukua koskevat maininnat ja viittaukset. 1960-luvun olen valinnut yhtäältä siksi, että se on historian tutkimuksen kautta itselleni läheisin. Toisaalta 1960-luku on kiistelty ja monipuolisesti tutkittu vuosikymmen, minkä vuoksi se sopii hyvin mediatutkimuksen aineistoksi ja tutkimuskohteeksi. 1960-luvulla luotiin Pohjoismaisen hyvinvointivaltion pohja, jonka perinnöstä, merkityksestä ja kestävydestä on keskusteltu läpi 2000-luvun. Journalismi on erinomainen ikkuna siihen miten menneisyyttä käytetään nykyisyyden tavoitteiden saavuttamiseksi, mutta myös siihen ”kuinka menneisyys kietoutuu nykyisyyteen ja tulevaisuuteen” (Zelizer 1995).

Historian journalistisen esittämisen kontekstit

Historian journalistisen esittämisen perusta on historiateoriassa ja journalismin tutkimuksessa sekä historian ja journalismin rajapinnassa. Historian ja journalismin suhde on monimerkityksinen, ja juuri siksi tutkimuksen näkökulmasta mielenkiintoinen. Journalismi on tunnetusti ”historian ensimmäinen karkea vedos”, esitys siitä millä on merkitystä nykyhetken silmin. (Kitch 2008, 311–312.)

Suuri osa median historiaesityksiä koskevasta tutkimuksesta hyödyntää joko mediaa historia-aineistona tai tutkii tapahtumille annettuja kestäviä merkityksiä. Kulttuuritutkimuksessa on muun muassa huomioitu, että vuosipäiväjournalismin tarinat esitetään historiallisina totuuksina, vaikka todellisuudessa ne ovat ”narratiivisia visi-

oita, kuvia, jotka ovat ohjailevia kuten myös kuvaavia, mytologiaa yhtä paljon kuin reportaasia” (Kitch 2002, 61). Tutkimuksissa on selvitetty myös sitä, kuinka historialliset tosiasiat tai irralliset faktat tulevat ymmärrettäväksi tarinoiden kautta (Lowenthal 1985, 218). Journalismintutkimuksen ja historiateorian näkökulmasta kiinnostavaa on, kuinka sekä menneisyys että tulevaisuus kietoutuvat nykyisyyteen ja miten tämä sanomalehden sivuilla ilmenee. Tästä kiinnostuksesta kertoo esimerkiksi kysymys, miten ja mistä näkökulmasta jotain tapahtumaa on haluttu muistaa. (Railo & Oinonen 2012, 14–15.)

Sanomalehdelle nykyisyys on aina ensisijainen konteksti. Pinnan alta sanomalehtiteksti on kuitenkin monitasoisesti historiallinen. Siihen vaikuttavat muun muassa kirjoittajan aika, aiheen aika, ilmestymisaika ja lukijan aika. Perinteisessä uutisessa nuo kaikki ”nykyisyydet” voivat asettua 24 tai 48 tunnin sisään, mutta käytännössä aikajänne on usein pidempi. Menneisyys on toimittajalle tila, merkitysten aarreaitta, joka ei ole riippuvainen ajasta tai kronologiasta. Tulevaisuus on sen sijaan horisontti, jokin jota kohti kirjoittaja merkityksiä liikuttaa. Esimerkiksi tulkinta 1960-luvusta tai jostain vuosikymmenen keskeisestä tapahtumasta sisältää aina valikoituja paloja menneisyydestä ja tiivistyy nykyisyydessä, jota määrittää tietty odotus tai sisäänrakennettu oletus tulevaisuuden luonteesta. (Koselleck 2004.)

Historiasta on hyvä ymmärtää sen prosessuaalisuus. Historiaa kirjoitetaan yhä uudelleen, koska nykyisyys ja menneisyydelle asetetut kysymykset muuttuvat koko ajan. Ajan myötä historialliset tapahtumat ja niiden kulku alkavat usein näyttää toisilta kuin aiemmin, minkä vuoksi näkökulmat vaihtuvat ja mielenkiinto tutkittavia ilmiöitä kohtaan tarkentuu. Etääntyminen kohteesta muuttaa aina perspektiiviä. (Watt 1991, 15–18; Koselleck 2004.) Historiaa tai sen kysymysten muuttumista ei kuitenkaan ohjaa mikään yksi tekijä, vaan historian julkiset esitykset ja kansanomaisen historia ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa (Kalela 2000). Osansa on myös journalismilla.

Historian prosessiluonne ja muuttuvuus tuovat mukaan myös poliittisuuden. Wattin (1991, 16–18) mukaan historiankirjoituksessa on kyse ”nykyisyyden politiikan heijastamisesta menneisyyteen”. Historia on siksi ”väistämättä poliittista” (Fulbrook 2002, 75). Nyssönen (1999, 41) esittää, että ”menneisyyden käyttö on puhtaasti poliittista”, sillä esimerkiksi tutkimukset pyrkivät vaikuttamaan ihmisten asenteisiin ja näkemysiin. Kaunokirjallisesti tiivistäen: ”kuka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta; kuka hallitsee nykyisyyttä, hallitsee menneisyyttä” (Orwell 2008, 37).

Samankaltaisia äänenpainoja on journalismintutkimuksessa, sillä myös journalismissa on kyse esittämisestä, todellisuuden sosiaalisesta rakentamisesta (esim. Tuchman 1980). Tavassa esittää menneisyyttä – ja menneisyyden konkreettisia tapahtumia – historia ja journalismi lyövät osittain kättä. Ne ovat suhteessa menneisyyteen epätäydellisiä (molemmat omalla tavallaan), mutta myös väljästi ymmärrettynä poliittisia. Ne ovat keskeisiä merkityksenantajia, kansallisten ja yksilöllisten identiteettien rakentajia sekä hyvin usein olemassa olevan vallan legitimoijia (esim. Hentilä 2001; Tuchman 1980).

Historia ja journalismi ovat myös yhteiskunnallisia tiedon tuottamisen muotoja. Sellaisina ne ovat elimellinen, mutta vain osittain tiedostettu osa nykyisyyttämme.

Historia vaikuttaa ajatteluamme ja toimintaamme merkittävästi ”paljolti juuri siksi, että emme tule tätä ajatelleeksi” (Hyrkkänen 2002). Käytämme ja tarvitsemme historiaa, ”vaikka emme ymmärtäisi miksi” (Hobsbawm 2009, 33). Menneisyysuhde on osa poliittista kulttuuria, mutta myös keskeinen kansakunnan rakennusaine (Hentilä 2001). Näin voisi sanoa myös journalismista. Koska arkemme on yhä medioituneempaa (esim. Seppänen & Välvirronen 2012, 10–11, 40–46), mielenkiintoista journalismissa ei välttämättä ole vain historiallisten esitysten totuudellisuus tai sisältö, vaan myös niiden esiintyminen, historian jokapäiväinen virta: se miten merkityksiä luodaan, eivät vain annetut merkitykset. Tästä syystä olen halunnut selvittää, missä määrin ja millä tavoin sanomalehti historiaan sivuillaan viittaa.

Tutkimuksen analyysikehys

Historian journalistisia esittämistapoja ovat hahmotelleet etenkin kulttuurintutkimuksen ja muistitutkimuksen parissa työskentelevät amerikkalaiset mediatutkijat. Merkittävä osa artikkeleista ja teoksista on kuitenkin keskittynyt tiettyihin historiallisiin tapahtumiin ja niiden käsittelyyn televisiossa ja aikakauslehdissä. Historian ja median suhde on alkanut kiinnostaa myös suomalaisia viestinnän, kulttuurin ja historian tutkijoita. Mediavetoisen muistitutkimuksen ja perinteisen institutionaalisen mediahistorian ohella Suomessa on hyödynnetty medialähteitä historiantutkimuksen eri aloilla (Railo & Oinonen 2012), mutta uusia teoreettisia avauksia on ollut vähemmän.

Journalismin perusteita koskevia historiantutkimuksia ei juuri ole, mutta jotkut yhdysvaltalaiset tutkijat ovat pohtineet sitä, millaisin eri tavoin media esittää historiaa. Esimerkiksi Kitch (2006) on tutkinut Time-yhtiön historiallisia erikoisnumeroita.² *Timen*, *Time Weeklyn*, *Sports Illustratedin* sekä *Entertainment Weeklyn* ja *People Weeklyn* erikoisnumeroiden perusteella Kitch on erottanut viisi erilaista historian esittämisen journalistista retorista strategiaa. Ne ovat 1) menneisyyden esittäminen pysyvänä, 2) menneisyys henkilökohtaisena, 3) menneisyys muistona (”memorial”), 4) menneisyys visuaalisena ja 5) menneisyys keräilytavarana.

Kitchin analysoimat lehdet ovat paksulle paperille painettuja, teemoittain jaoteltuja ja keräiltäväksi tarkoitettuja ”aikakauskirjoja”. Siinä missä historiakirjat perustuvat tutkimukseen tai ainakin dokumentointiin ja sen arviointiin, tällaiset aikakauskirjat ovat lähinnä toimittajien kokoamia listoja parhaimmista, huonoimmista tai ikimuistoisimmista hetkistä. (Kitch 2006, 97–99, 103–104.) Nämä lehdet ovat kuitenkin pysyviä muistituotteita, jotka eivät herätä vain nostalgiaa, vaan tunteen kuulumisesta menneisyyden kautta määrittävään kulttuuriseen ja poliittiseen piiriin. Muistaminen on elintärkeä osa identiteettiämme (Lowenthal 1985, 197), ja lukemalla esimerkiksi Time-konsernin erikoisnumeroita tai iltapäivälehtien historianumeroita kuluttaja voi heittäytyä dialogiin journalismin keinoin esitetyn historian kanssa.

Kitchin mainitsema historiakerronnan henkilökohtaisuus on tarinankerronnan legitimeettiä vahvistava ominaisuus. Ääneen pääsevät esimerkiksi ne, jotka ovat eläneet tai kokeneet esiin nostetut hetket. Kun historiaa kerrotaan tavallisten ihmisten eli

”symbolisesti resonanttien arkkityyppien” kautta, lukija kokee, että lehti kertoo myös hänen historiaansa. (Kitch 2006, 99–100.) Merkkihenkilöitä ja -tapahtumia käytetään puolestaan muistomerkkeinä, mikä on erityisen voimakas keino kollektiivisen surun esittämiseksi. (Emt., 100–102.) Samoin toimivat valokuvat, joista on tullut tärkeä osa modernia sururituksia. Isoilla mediatyhtiöillä on suuret arkistot, joita yhtiöt hyödyntävät yhä enemmän. Ajan mittaan menneisyys alkaa hahmottua visuaalisena samojen arkistokuvien kautta, jolloin menneisyys näyttäytyy tietynä toistuvana kuvastona. (Emt., 102–103.)

Los Angelesin Wattsin mellakoita koskevaa uutisointia tutkinut Edy (1999) on jakanut sanomalehden menneisyyttä koskevat jutut kolmeen alatyyppeihin. Ne eroavat toisistaan sen suhteen, kuinka menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille luodaan merkityksellisiä yhteyksiä. Edyn erottamiin juttutyyppeihin kuuluvat muistelmat, historialliset analogiat ja historialliset kontekstit. Muistelmajutuissa tapahtumat esitetään irrallisina, jolloin lukija joutuu navigoimaan menneisyydessä ilman kunnon kontekstia. Historialliset analogiat kiinnittyvät tulevaisuuden toiveisiin, joten niissä painotetaan nykyisyyden ja menneen yhteyttä normatiivisessa sävyssä. Historiallinen konteksti sen sijaan selittää ”miten tulimme tähän”. Se onkin ansiokas tapa kirjoittaa menneisyydestä, ja Edyn mukaan yleisempää kuin kriitikot ovat arvelleet. (Emt., 74–82.)

Nämä esimerkit kertovat siitä, kuinka historiaa käsitteleviä juttuja on tutkittu ja luokiteltu. Niistä voi myös nähdä, että tutkimuksille on ominaista temaattinen rajaus joko tiettyyn tapahtumasarjaan tai aikakauslehden erikoisliitteisiin, minkä myös Kitch (2006, 96) on huomioinut: ”Suurin osa kasvavasta kirjallisuudesta on keskittynyt televisio- ja sanomalehtisisältöihin ja/tai spesifeihin tapahtumiin pitkäaikaisen muistiluomisen sijaan.” Näin ollen oma tutkimukseni ja tämän artikkelin tulkinta eivät ole aiempien tulkintojen kanssa ristiriidassa, vaan toimivat laajentavana näkökulmana historian journalistiseen esittämiseen. Jo aineisto on niin erilainen, että artikkelin tutkimus paremminkin lisää ymmärrystä kuin haastaa olemassa olevia käsityksiä.

Artikkelin aineisto ja menetelmät

Helsingin Sanomat on Suomen suurimpana päivälehtenä ikkunalasini historian journalistiseen esittämiseen, ei kuitenkaan vain kokonsa, vaan myös yhteiskunnallisen roolinsa vuoksi. HS:llä on yleisesti tunnustettu asema eräänlaisena suomalaisen keskustelun rajojen legitimoijana, jopa näiden rajojen määrittäjänä. Näin sillä voi olettaa olevan merkittävä rooli myös suomalaisessa historiakulttuurissa. Otantani olen rajannut vuoteen 2008. Se on toimiva lähtökohta, sillä suurten historiallisten tapahtumien vuosipäivät ovat tämän päivän tapahtumien tapaan journalismin polttoainetta, ja vuonna 2008 Pariisiin keväästä, Tšekkoslovakian miehityksestä ja Vanhan valtaukselta tuli kuluneeksi 40 vuotta. Miettusen (2009, 169–171) arvion mukaan vuosi 1968 ”nousi Suomessa muistelun kohteeksi aiempaa selvemmin vuonna 2008”. Miettunen tulkitsee tämän johtuvan siitä, että yhä useammin 1960-luvusta kirjoittivat muut kuin aikalaiset, esimerkiksi juuri toimittajat.

Olen käynyt mikrofilmit läpi tutkimusta varten kaikki *Helsingin Sanomien* vuonna 2008 ilmestyneet 357 numeroa. Niistä olen kerännyt aineistoksi kaikki 1960-lukua koskevat maininnat tietyin välttämättömin rajauksin.³ Koko vuodelta kertyi kaikkiaan 2 028 osumaa (n). Käytännössä siis vuoden 2008 *Helsingin Sanomissa* viitattiin 1960-lukuun noin monessa itsenäisessä jutussa. Osumia oli keskimäärin 5,7 päivässä.⁴ Tätä artikkelia varten olen vähentänyt 2 028 osumasta kuvatekstit ja graafiset esitykset, sillä niitä pitäisi tulkita lajityypin mukaisesti hieman tekstistä poikkeavalla tavalla. Näin ollen artikkelin sisällön erittelyssä käsittelemiäni osumia on yhteensä 1 837 (n) eli 5,1 lehteä kohden.

Suuren määrällisen aineiston ansiosta voin hyödyntää Tötön (2000, 102–104, 124–126) hahmotelmaa laadullisen ja määrällisen tutkimuksen työnjaosta. Nämä usein toisiaan vasten asetetut empiiriset menetelmät tukevat siis työssäni toisiaan. Teoriat puolestaan ovat artikkelissani ”työkaluja, käsitteellistämisen ja ajattelun apuvälineitä”, jotka auttavat tutkimuksen ongelmanratkaisussa (Kivinen & Piironen 2007). Ensijaisesti työni kuitenkin kiinnittyy laadulliseen aineistolähtöiseen tutkimustraditioon, sillä myös soveltamani sisällön erittely (esim. Pietilä 1973; Herkman 2005) on aina osittain laadullista tutkimusta. Lisäksi laadullista ja määrällistä aineistoa analysoitaessa toteutuu Denzinin (1978) ajatus aineistotriangulaatiosta. Alasuutarin (1999, 72–73, 114–115) laadullisen tutkimuksen sanastoa hyödyntäen voidaan todeta, että artikkelissani on kyse eräänlaisesta kulttuurisesta jäsentämisestä, jossa vuoden 2008 *Helsingin Sanomat* on todellisuuden osa sekä journalismin ja sen käytäntöjen ilmentymä. Artikkelin tausta-ajatuksena on, että journalistisia esityksiä tutkittaessa on tunnistettava kirjoittamista ohjaavat journalistiset käytännöt, jolloin keskiössä ovat sisältöjen ja niiden luomien merkitysten sijaan tavat, joilla ilmiöitä merkityksellistetään.

Työvaiheessa luin kuukauden lehdet hioen aineiston koodausta ja määrittellen luokituksia. Tämän artikkelin keskiössä on luokittelu menneisyyden käyttötavoista. Tilastoin kaikki osumat Excel-taulukkoon sen mukaan, miten toimittaja hyödynsi historiallista viittausta ja mikä viittauksen suhde juttuun kokonaisuutena oli. Koska viittaukset uutisvirrassa saattavat olla hyvinkin lyhyitä, rakentuvat historialliset merkitykset pikemminkin ”muita asioita koskevien esitysten sivutuotteena” (Kalela 2000) kuin selvinä historiaa ruotivina juttukokonaisuuksina tai tulkintoina, joita toki myös tilastossa on. Alkujaan hyödynsin viittä luokkaa, jotka olen tässä artikkelissa pelkistänyt kahteen selkeään pääluokkaan: tietoiisiin ja satunnaisiin. Perustava jako kulkee siinä, onko historia vain taustaa vai pyritäänkö sillä perustelemaan jotain näkemystä tai tehdäänkö esimerkiksi analogioita menneen ja nykyisyyden välillä.

Historian esittäminen on satunnaista esimerkiksi silloin, kun brittikansanedustajan salakuuntelu epäilyä koskevassa jutussa kerrotaan, että Britanniassa parlamentaarikkojen salakuuntelu on ollut kiellettyä vuodesta 1966 lähtien (HS 5.2.2008). Tai kun Mannheimista Helsinkiin kesän ja kevään ajaksi hankituista raitiovaunuista kerrotaan, että ne on rakennettu 1960-luvulla (HS 9.5.2008). Tietoinen historian esittäminen sisältää toimittajan tulkintoja. Esimerkiksi näin: ”Keskustalle yliopisto- ja ammattikorkeakoulujärjestelmä on aluepolitiikan tärkein väline. Se on ollut sitä

1960-luvulta. Maakuntakorkeakoulujen kantaisä oli presidentti Urho Kekkonen, jonka hanslankarina toimi ministeri Johannes Virolainen.” (HS 24.2.2008.) Myös haastateltava itse voi tehdä historiallisen vertauksen: ”Vielä 60- ja 70-luvuilla esikaupungeissa oli korkeammat hinnat. Suunta on kääntynyt ihan kokonaan.” (HS 9.2.2008.)

Satunnaiset ja tietoiset historiamaininnat

Aineistosta selviää nopeasti, että satunnaiset viittaukset historiaan ovat yleisempiä kuin tietoiset. Faktanomainen tausta on siis arkipäiväisempää kuin tulkitsevat virkkeet, kappaleet tai jutut. Satunnaisia viittauksia löytyi vuoden 2008 HS:ssa 1 310 kappaletta, keskimäärin 3,7 jokaista ilmestynyttä lehteä kohden. Tietoisia viittauksia oli 527 eli 1,5 per lehti. Nämä ovat kuitenkin vain keskiarvoja, sillä historiallisten viittausten määrä vaihtelee merkittävästi päivästä toiseen. Vaihtelu tukee Zelizerin (1995, 221) tulkintaa, että kollektiivisen muistin rakentumisen prosessi on pikemminkin dynaaminen ja odottamaton kuin lineaarinen tai looginen.

Viittauksen vaihtelua voi selittää myös monilla muilla tavoilla. Siihen vaikuttavat ainakin tietyt merkkipäivät, päivittäiset tapahtumat ja niiden ”oleellinen historiallinen tausta” sekä toimitukselliset valinnat. Yksikään näistä syistä ei kuitenkaan itsessään kelpaa kattavaksi selitykseksi. Historian jokapäiväinen virta on kiinni myös alan ammattilaisten sisäistämässä periaatteissa ja rutiineissa. Siihen vaikuttavat paitsi journalistiset käytännöt, jotka ohjaavat journalistista esittämistä, myös ne säännöt, joiden mukaan sanomalehden sisältö rakentuu. Tiedon tuottamisen näkökulmasta journalismi on eräänlainen institutionaalisen tietämisen ja tiedon luomisen tapa (Tuchman 1980), jolloin olennaisen historian huomioiminen on yksi sen luontainen ulottuvuus.

Hieman kattavamman kuvan historiallisten viittauksen esiintymisestä saa tarkastelemalla niitä kuukausittain ja viikonpäivittäin. Näin paljastuu, että osumien määrä vaihtelee kuukausien välillä lähes yhtä paljon tietoisissa (max. 58, min. 33, vaihtelu = 25) kuin satunnaisissa (max. 123, min. 93, vaihtelu = 30) viittauksissa. Satunnaisia viittauksia ilmenee siis suhteessa hieman tasaisemmin kuin tietoisia viittauksia, mikä on ymmärrettävää, sillä ne perustuvat enemmän hyvään journalistiseen tapaan kuin toimituksellisiin valintoihin. Toisaalta voi ajatella, että toimitukselliset valinnat näkyvät siinä, että tietoisia osumia on erityisen paljon touko-, elo- ja marraskuussa. Nämä samat kuukaudet nousevat esiin entistä selvemmin, jos koko vuoden 2008 *Helsingin Sanomista* poimitaan pelkät historiajutut (n = 71). Kuten tiedetään Pariisiin kevään tapahtumat ajoittuivat toukokuulle 1968 ja niin sanottu Prahin kevät päättyi Neuvostoliiton miehitykseen elokuun 21. päivänä 1968. Marraskuu 1968 sen sijaan on jäänyt suomalaisen historiatietoisuuteen opiskelijaradikalismin huipentuman, Vanhan valtauksen vuoksi. Tietoinen historian journalistinen esittäminen seuraa tätä ”muistelukalenteria” selkeämmin kuin satunnainen.

Satunnaisien viittausten määrä seuraa pitkälti sanomalehden sivumäärää, joka kasvaa usein viikonloppua kohti. Tämä tukee tekemääni jakoa. Tietoisia viittauksia sen sijaan on sunnuntain lehdissä (134) yli kaksinkertainen määrä suhteessa muiden

päivien keskiarvoon (65,5). *Helsingin Sanomien* sunnuntailehden profiili oli jo vuonna 2008 muita päiviä enemmän kallellaan hitaaseen tai syvällisempään journalismiin. Tämän tutkimuksen perusteella se oli myös historiatietoisempi – tai ainakin selvästi muita päiviä vahvemmin menneisyyden merkityksiä tulkitseva.

Satunnaisten ja tietoisien viittausten erot paljastuvat myös tarkasteltaessa lehden sivuja ja kokonaisuuksia rinnakkain. Erot *Helsingin Sanomien* fyysisten osien (A–E) sisällä ovat pieniä, mutta mielenkiintoista on C-osan ”yliedustus” kaikista historia-maininnoista. Lähinnä kulttuurisivustosta ja Nimiä tänään -päivyrivustosta vuonna 2008 muodostunut osa on selkeästi HS:n menneisyysorientoitunein. Kulttuurisivustolla historiaan viitataan etenkin arvioissa sekä erilaisissa tapahtumien ja teosten nos-toissa. Kulttuuri onkin journalismissa politiikkaa, taloutta tai urheilua selkeämmin osa historiallista jatkumoa, jossa mennyt nähdään oleellisena osana tätä päivää ja tulevaisuutta. Siinä missä niin sanottujen kovien uutissivujen katse on vahvemmin (odotus) horisontissa, ovat kulttuurin ”jalat” selvemmin menneessä (kokemustilassa). (Koselleck 2004.)⁵ Kärjistäen uutistoimittaja raportoi, mutta kulttuuritoimittaja pohtii usein teoksen tai ilmiön painoarvoa ja hyvyyttä sekä punnitsee sen (kulttuuri)historiallista ja poliittista merkitystä.

Nimiä tänään -sivujen menneisyysmaininnat selittyvät pitkälti muistokirjoitusten (72 % osion osumista) ja henkilöjuttujen (14 %) suurella määrällä. Muistokirjoitusten 60-lukua koskevien mainintojen kirjaaminen voi journalismin näkökulmasta tuntua triviaalilta, mutta se avaa journalismin ritualistista ja yhteisöä rakentavaa puolta (Carey 2009). Nimiä tänään -sivuston journalismi operoi vahvasti Koselleckin (2004) kuvaamassa kokemustilassa. Samalla kun se rakentaa sanomalehden kuviteltua yhteisöä (vrt. Anderson 2007), se myös korostaa journalismin roolia kansalaisten elämäntilassa ja suremisyössä. Esimerkiksi kuolemantapauksia käsittelemällä media auttaa ihmisiä hyväksymään kuoleman, ja näin muistokirjoitukset toimivat yhteisten arvojen vahvistajina (Kitch 2000, 173). Merkkihenkilöiden kuoleman huomioiminen uusintaa myös yhteiskunnallisia hierarkioita ja arvoasetelmia sekä luo kuvaa hyvästä kansalaisuudesta ja esimerkiksi elämäntyöstä sanomalehden yhteisössä (Alexander & Jacobs 1998, 29–31).

Satunnaiset maininnat ovat yleisiä etenkin Nimiä tänään -osiossa. Jopa yli neljännes (26,2 %) kaikista satunnaisista maininnoista oli vuonna 2008 noilla sivuilla. Samoin kulttuurisivustolla oli lähes neljännes (22,0 %) satunnaisista ja yli neljännes tietoisista (26,0 %) viittauksista. Selkeimmät erot osioiden ja kahden viittaustyypin välillä näkyvät odotetusti sanomalehden mielipiteellisimmillä sivuilla eli yleisönosastolla (Mielipide) ja pääkirjoitussivulla. Vuonna 2008 A2-sivulla ilmestyi pääkirjoitusten ohella usein Vieraskynä-kirjoitus ja toimittajan analyysi tai kolumni. Näissä osioissa kirjoittajat ottavat kantaa, vertaavat historiaan tai perustelevat sillä, mikä sopii kuvaan, sillä useinhan historia juuri ”oikeuttaa, opettaa tai velvoittaa” (Hentilä 2001, 27–28). Tietoisien mainintojen osuus on selvästi suurempi myös pitkän mitan featurejournalismia suosivilla sunnuntaisivuilla. Itse asiassa sunnuntaisivusto on jopa C-osan sivustoja historiatietoisempi, kun otetaan huomioon sivuston ilmestyminen vain kerran viikossa. Kun kulttuurisivustolla oli vuoden 2008 HS:ssa keskimäärin 1,32

1960-lukua koskevaa osumaa per lehti, oli sunnuntaisivuilla 1,78 osumaa jokaista sunnuntaita kohden.⁶

Satunnaisten osumien ”tyypillisuus” näkyy myös juttutyypeissä. Satunnaisia viittauksia on varsinkin arvioissa tai kulttuurinostoissa, muistokirjoituksissa sekä tietokulmissa ja taustalataikoissa. Arviot ovat toki myös tulkitsevia, eivät vain kertaavia. Uutinen sen sijaan ei ole historian journalistisen esittämisen näkökulmasta silmiinpistävä journalistinen laji, vaan se sisältää tilanteen mukaan sekä taustaa että tulkin-taa. Tulkitsevat historiaviittaukset ja -jutut löytyvät sanomalehden mielipiteellisistä ja aikakauslehtimäisistä osioista ja jutuista: featureista, kolumneista, yleisönosasto- ja vieraskirjoituksista sekä jossain määrin henkilöjutuista ja pääkirjoituksista. Hyvin perustein voi olettaa, että tarinallisuuden lisääntyessä ja sanomalehtijournalismin aikakauslehtimäistyessä historian osuus on lisääntynyt tai tulee lisääntymään. Ajatus on myös historia-sanan etymologian mukainen. Tarkoittaahan historia ”silminnäköjen kertomusta siitä, mitä on tapahtunut”. Alkujaan se on merkinnyt myös kertomusta, tarinaa tai keksittyä juttua – tutkimalla saavutetun tiedon ohella (Häkkinen 2004, 203–204).

Historiallisten merkitysten rakentuminen

Olen nimennyt satunnaiset ja tietoiset viittaukset pääosin journalististen käytäntö- jen tai toimittajan/toimituksen näkökulman mukaan. Kun toimittaja noudattaa hyvää journalistista tapaa, hän saattaa huomioida ilmiön tai tapahtuneen taustan tulkitse- matta historiallisia merkityksiä. Tällöin kyse on satunnaisesta historiasta. Mutta jos toimittaja kirjoittaessaan tulkitsee menneisyyttä koskevia merkityksiä esimerkiksi analogian tai kehystyksen keinoin, on hänen täytynyt valita erilaisten vaihtoehtojen väliltä. Satunnainen erottuu tietoisesta siinä, että sitä eivät ohjaa niinkään tietoiset toimitukselliset valinnat, vaan journalistiset käytännöt: juuri ne, joiden perusteella toimittaja katsoo historiallisen faktan kuuluvan ilmiön, tapahtuman tai henkilön taus- taan. Se on tiivis konteksti.

Tietoisien historiaviittausten kohdalla toimittaja hyödyntää historiallista viittausta luodakseen merkityksiä – on se sitten tulkinta 60-luvun luonteesta tai henkilöhisto- riaan vaikuttanut merkittävä virstanpylväs. Näissä tapauksissa toimittaja tuottaa tai selittää historiaa, joko suhteessa käsittelemäänsä ilmiöön tai esimerkiksi tulkitsemalla menneisyyden tapahtumia. Tietoisuus viittaa aktiiviseen toimintaan, mutta kuten Torsti (2008, 62) historiapolitiikan käsitettä purkaessaan on osoittanut, historiaa käyt- tävälle toimijalle motiivit tai tavoitteet voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Toimittajakin saattaa käyttää historiaa argumenttiansa tukirakenteena ilman, että tar- koittaa tekevänsä historiapolitiikkaa.

Satunnaisia viittauksia kuvaa yleisimmin faktuaalisuus tai faktan toteaminen. Niitä on usein uutisen taustassa, esimerkiksi tässä Gazan tilanteesta kertovan jutun yhte- ydessä: ”Egypti hallinnoi Gazaan vuodesta 1948, Israel valloitti sen 1967 ja miehitti sit- ten seuraavat 38 vuotta.” (HS 22.1.2008.) Toimittaja viittaa johonkin itse uutisaihetta,

vuosilukua tai mainittua tapahtumaa suurempaan kontekstiin ilman, että hän ottaa kantaa tuon suuremman tai edes tapahtuman itsensä olemukseen. Kontekstin sisältö tai tarina jäävät myös piiloon, koska se ei ole jutun ydin tai kirjoittajan mielestä tärkeää tässä ja nyt. Satunnaisissa historiamaininnoissa toimittaja tarjoaa tarinan kuoren, mutta ei sen sisältöä. Näin esimerkiksi tässä katkelmassa tuosta: ”Ensimmäinen keskitetty ratkaisu tehtiin vuonna 1968. Sitä kutsuttiin Liinamaa I:ksi, koska se tehtiin valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan johdolla.” (HS 22.5.2008.) Tällainen historian esittäminen lähestyy kronikointia, joka on hyvin varhainen historian kirjoittamisen muoto. Toimittaja voi myös nimetä tai valikoida 1960-luvun keskeisiä tapahtumia sanomatta juuri mitään niiden tapahtumien luonteesta: ”Sääli, että loppuvuonna 1969 maailmaan ponnistetut herrat missasivat täpärästi sekä Neil Armstrongin suuren askeleen ihmiskunnalle että mutaisen Woodstockin.” (HS 10.6.2008.)

Satunnaiset historiamaininnat voivat kuitenkin olla vielä arkipäiväisempiä, jopa kuriositeetinomaisena. Itse asiassa mitä erilaisimpien ilmiöiden menneisyys nousee esiin sanomalehden sivuilla. Esimerkiksi helmikuun ”kuukauden kasvi” oli HS:ssa tähtipelargoni: ”Pelargonit ovat kotoisin Etelä-Afrikasta. Kasveja alkoi tulla Eurooppaan 1700-luvulla. Tähtipelargonit saapuivat Eurooppaan 1960-luvulla ja levisivät Pohjolaan 1990-luvulla.” (HS 29.2.2008.) Satunnainen historiamaininta voi olla myös anekdootti, joka ei avaudu kuin osalle lukijoista: ”Luonnon lumoissa -teoksen matkakertomukset alkavat 1960- ja 70-luvun taitteesta, jolloin Laine oppikoulupoikana keksi lähteä tovereidensa kanssa Volvo Amazonilla kohti Tonavan suiston tarunhohtoisia lintumaita.” (HS 9.12.2008.) Tai esimerkiksi yksityiskohta: ”60-luvun radio pitää huolta musiikki-kipuolesta.” (HS 22.3.2008.) Olennaista on, että useimmissa tällaisissa tapauksissa 1960-luvun voisi vaihtaa esimerkiksi 50- tai 70-lukuun, eikä sillä olisi jutun kokonaisuuden tai lukijan ymmärryksen kannalta juuri eroa.

Satunnaiset historiamaininnat ovat lähtökohtaisesti ohuita viittauksia menneisyyteen, usein faktaan- tai anekdootinomaisia mainintoja vailla tarinallista runkoa. Tietoisten mainintojen kohdalla toimittaja käyttää tekstin syvällisemmän tarinamylllyn läpi tai tulkitsee 1960-luvun luonnetta vuosikymmenenä. Tietoiset viittaukset liittyvät usein poliittiseen tai laajasti ymmärrettynä yhteiskunnalliseen piiriin. Esimerkiksi tammi-kuussa 2008 toimittaja arvioi Suomen itsenäisyyden ja Leninin suhdetta seuraavasti: ”Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen syksyllä 1968 Neuvostoliiton johto ryhtyi kaventamaan myös Suomen itsenäisyyttä, vaikka julkiset juhlapuheet tihkuivat rauhanomaista rinnakkaineloa ja ystävyyttä [- -]. Totta kai Kekkonen tiesi ja tunsikin, että historiantutkijoiden tutkimustulokset todistivat aivan muuta. Tuomo Polvinen osoitti jo 1960-luvun lopulla, että Lenin ei suinkaan lahjoittanut itsenäisyyttä Suomelle, vaan aikoi liittää Suomen takaisin neuvostovaltioon, kunhan aika olisi ollut siihen kypsä.” (HS 6.1.2008.) Tulkinta näkyy arvioissa YYA-Suomen yhteistyöstä, presidentti Kekkonen tiedoista ja jopa jutun lähtökohdassa itsessään.

1960-lukua koskevan akateemisen tutkimuksen näkökulmat ja 2000-luvun ajankohtaiset keskustelut näkyvät myös HS:n sivuilla. Kuvaukset tai maininnat 60-luvun monitasoisesta yhteiskunnallisesta murroksesta ovat hyvin yleisiä – ollaan sitten politiikan, kulttuurin, sukupuolielämän, rakentamisen, tieteen tai vaikka elinkeinoelämän

kontekstissa. Myös sukupolvinäkökulma korostuu, mutta ei pelkästään Vanhan valtauksen avaimenreistä, kuten historiaa koskevia juttukokonaisuuksia tutkinut Miettunen (2009, 171) on huomionut. Käsitys murroksen vuosikymmenestä elää HS:ssa monilla eri tasoilla, esimerkiksi kouludemokratiaa koskevassa mielipidekirjoituksessa: ”Suomi välttyi Eurooppaa 1960- ja 1970-luvuilla koetulleelta väkivalta- ja terroriaalolta. Miksi? Keskeisenä syynä on pidetty sitä, että osa tärkeistä poliitikoista asettui Kekkosen johdolla tukemaan vaatimuksia nuorten etujen huomioimiseksi ja demokration lisäämiseksi.” (HS 5.10.2008.)

Kansainvälisessä kontekstissa kylmä sota ja ”radikaali 60-luku” ovat kaksi pääkeskustelua, jotka kulkevat toisaalta käsi kädessä, toisaalta osittain erillään. Jutuista hahmottuu ”Kuuban kriisin 60-luku” ja ”Haight Ashburyn 60-luku”, jotka risteävät Ranskassa, Tšekkoslovakiassa ja esimerkiksi Yhdysvaltain sisäpolitiikassa. HS:ssa korostuvat myös ne poliittiset kamppailut, jotka värittivät vuoden 2008 Yhdysvaltain presidentinvaaleja ja Barack Obaman valintaa. Obaman valinta ajankohtaisti niin Kennedyn ajan, kansalaisyhteiskuntaa ja Martin Luther Kingin elämäntyön kuin Tommie Smithin ja John Carlosin protestin Méxicon olympialaisten palkintopallilla. Näin esimerkiksi pikku-uutisessa, jossa kerrotaan Robert Kennedyn murhasta kuluneen 40 vuotta: ”Vuonna 1963 murhatun presidentti John Kennedyn Robert-veli edusti monille demokraattien kannattajille toivoa nuorekkaammasta ja oikeudenmukaisemmasta politiikasta samoin kuin Barack Obama nyt.” (HS 6.6.2008.)

Aiheina ei kuitenkaan ole vain yhteiskunnallinen murros, kylmä sota tai sukupolvikokemukset, vaan viittauksissa kuvataan usein myös 60-luvun arkea tai viitataan tietyyntyyppiseen kulttuurielämään tai -perinteeseen. Tämä on ymmärrettävää, kun muistaa, että viittauksia oli vuoden 2008 HS:ssa erityisesti kulttuurisivuilla ja lehden aikakauslehtimäisissä osioissa. Esiin nousevat musiikkityylit, tapahtumat ja kotimainen kulttuurielämä: ”1960-luvun alku oli Suomen kirjallisessa maailmassa kiivasta aikaa. Käytiin kirjasotia Sissiluutnantista ja Juhannustansseista, vuosikymmenen alkajaisiksi keskusteltiin Väinö Linnasta ja historiantutkimuksesta, myös ruotsiksi. Johannes Salminen käynnisti Sissiluutnantti-keskustelun kustantajana toisella kotimaisella julkaistuaan romaanin ruotsiksi.” (HS 21.9.2008.) Monin paikoin kuvataan myös kuusikymmenluvun arkea, esimerkiksi tähän tapaan: ”Suomalaisen perheen kauppaasiin pakattiin vuonna 1966 maitoa, perunoita, tuoretta lihaa, jauhoja, ryynejä, sokeria, voita, leipää ja lauantaimakkaraa [...] Neljäkymmentä vuotta myöhemmin ostoksiin kuului edelleen leipää ja tuoretta lihaa, mutta yhä enemmän juustoa, jogurttia, tuorehuria ja virvoitusjuomia. Voita kassista löytyi aniharvoin ja lauantaimakkara oli vaihtunut kinkkuleikkeeksi.” (HS 1.10.2008.) Tai yhdistettynä murroksen kehykseen: ”Asuinkeittiöistä luovuttiin sotien jälkeen, kun elintason nousu toi mahdollisuuden hankkia lisää neliöitä. Kokonaan ne eivät silloinkaan kadonneet. Helsingissä hellahuoneissa elettiin vielä 1960-luvulla.” (HS 22.1.2008.)

Historian journalistisen esittämisen näkökulmasta 1960-luku etenkin yhteiskunnallisena murroskautena tai kylmän sodan näyttämönä on vahva kehys, jonka kautta toimittajat hahmottavat myös nykypäivän ilmiöitä. Tietoisissa maininnoissa vuosiluvun mainitseminen tai ilmiön sitominen 1960-lukuun – esimerkiksi analogian tai kuvauk-

sen keinoin – tiivistää lehtijuttuun laajojakin merkityksiä. Tärkeitä historiapolittisia keskusteluja ja identiteetinmäärittelyitä käydään esimerkiksi juuri Yhdysvaltain presidentinvaalien kohdalla tai keskusteluissa suomalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen rakenteista. Sillä on merkitystä, mitä ja miten toimittajat tuntemastamme menneisyydestä esiin nostavat. Journalismin kehykset rajaavat julkista keskustelua sekä rakentavat todellisuutta ja historiakuvia. Artikkelissa hahmotellut tietoiset historia-maininnat ovat näkyviä merkityskamppailun paikkoja, kun taas satunnaiset viittaukset näyttäytyvät taustatietona.

Journalismi osana historiaa tulkitsevaa yhteisöä

Olen edellä kuvannut, kuinka sanomalehden jokapäiväinen historia on mielekkäintä jakaa journalististen käytäntöjen ja historiamerkitysten luomisen näkökulmasta satunnaisiin ja tietoisiin menneisyysviittauksiin. Jako ei ole ainoa tapa tutkia historian journalistista esittämistä, mutta se on selkein puhuttaessa uutisvirrassa ilmenevistä viittauksista. Kaikki journalistiset historiamaininnat eivät ole laajoissa juttukokonaisuuksissa tai historialliitteissa, eivät analogioita tai edes tulkintoja tekeviä. Itse asiassa journalistisesti on selvästi yleisempää osoittaa yhdellä virkkeellä tai sivulauseella, että käsitellyllä asialla, ilmiöllä tai jollain jutun kannalta vähäpätöisellä yksityiskohdalla on historiallinen tausta.

Esittämäni jako ei tarkoita, etteivätkö faktuaaliset ilmaukset sopisi tulkintakehyksiin tai voisi resonoida esimerkiksi myyttien tavoin lukijassa (Lule 2001). Menneisyys ei itsessään sisällä merkityksiä, vaan ne luodaan (Lowenthal 1985). Jo historiallisen faktan ilmaiseminen on merkitysten välittämistä. Journalistisesti on eri asia ilmaista, että kuuden päivän sota käytiin vuonna 1967 kuin että Israel miehitti kuuden päivän sodassa Länsirannan, Gazan alueen ja Golanin kukkulat vuonna 1967. Vuosiluku- ja tapahtumaparit avaavat lukijassa yhtä virkettä paljon laajempia merkityksiä. Erityisesti uutisjournalismissa vuosiluvut ovat ekonominen valinta, sillä niiden avulla voidaan tiivistää vuosikymmeniä yhteen virkkeeseen, unohtamatta hyvää journalistista käytäntöä. Tosiasiassa kuitenkin esimerkkivuosi 1967 Lähi-idän konfliktin yhteydessä on yhtä avoin kuin mikä tahansa teksti, etenkin jos sitä ei ole edes lähteytetty perinteisin journalistisin strategioin (Tuchman 1980).

Toimittajat hyödyntävät historiaa kuin mitä tahansa olemassa olevaa tietoa. Mutta koska historia on jo tiedossa, ei tiedon lähteitä useinkaan mainita tai sitä koskevien tulkintojen merkitystä arvioida. Tässä paljastuu yksi kansanomaisen historian merkittävimmistä eroista ammattimaiseen historiankirjoitukseen. Toimittajat tulkitsevat, mutta aina omien käytäntöjensä mukaan. Journalismi on historian tapaan kiinnostunut siitä, mitä on ”todella” tapahtunut, syvällisimmillään se voi jopa muistuttaa tiedon tuottamisen muotona akateemista tutkimusta. Silti jo sen lähtökohta ja tavoitteet ovat niin erilaisia, että lopputulos on ammattihistoriaan nähden aina rajallinen omalla tavallaan. Toimittajan työtä määrittävät sellaiset tekijät, jotka eivät sido tutkimusta. Esimerkiksi sanomalehti – sen sisältö ja markkinauskottavuus – myydään joka päivä

yleisön ja mainostajien ohella kustantajille ja osakkeenomistajille. Lisäksi teknologisen kehityksen seurauksena journalismin tempo on nopeutunut ja aika ”tiivistynyt”. Aikakauslehtimäisen suunnittelun lisääntymisestä huolimatta sanomalehden historiamainintoja määrittää uutistehtaan liukuhihnamaisuus. Se vaikuttaa journalistisiin valintoihin sekä lopputuloksen perusteellisuuteen ja syvällisyyteen. (Väliverronen 2013, 12). Nopeus on journalismille ydinarvo, mutta myös sen ongelmallinen sivujuonne (Deuze 2005, 449).

Journalismin rajoitteista huolimatta toimittajat ovat saaneet aseman historiakulttuurin yhtenä keskeisenä toimijana, eikä sitä pidä väheksyä. Journalismin dokumentaarinen tyyli korostaa toimittajien auktoriteettia menneisyyden tarinan kertojina (Edy 1999, 73), ja journalismin narratiiviset strategiat ylläpitävät sekä vankistavat tuota auktoriteettiasemaa (Zelizer 1990). Myös erilaisten lähteiden käyttö suo toimittajille erityisen tarinankertojan statuksen (Zandberg 2010, 11). Miten he sitten tuota asemaa tai statusta hyödyntävät? Tutkimuksesta tiedetään, että journalismi määrittää menneisyyttä nykyisyyttä peiteltymin. Kun nykyhetki näyttäytyy draamana tai kamppailuna, jäävät menneisyyttä koskevat ristiriidat ja kilpailevat tulkinnat faktanomaisten ilmausten alle. (Väliverronen 2013, 12.) Ristiriitojen peittyminen koskee erityisesti satunnaisia historiamainintoja. Lisäksi toimittajat palaavat kulttuurisesti resonantteihin tarinarakenteisiin ja tulkintoihin, kun he selittävät ilmiötä tai tapahtumia (esim. Tuchman, 1980; Gans, 1980). 1960-luku monitasoisena murroskautena on juuri tällainen kehys, joka toistuu sekä satunnaisissa että tietoisissa viittauksissa.

Yksinkertaisimmillaan sanomalehti luo ja ylläpitää yhteisöä näillä viittauksilla menneisyyteen. Se luo merkityksiä, jotka ovat tärkeitä tässä ja nyt, mutta myös tulevaisuudessa (esim. Väliverronen 2013; Zelizer 1995). Toimittajat yhdistävät yleisöjä määrittelemällä yhteisiä arvoja. He toimivat myös eräänlaisina historiatiedon portinvartijoina sekä aktiivisina ja dynaamisina agendan luojina (esim. Koljonen 2013, 82–83; Kitch 2000). Journalismi on ajan hallitsija, jonka päivästä toiseen toistuvat historiamaininnat sitovat yleisön nykyhetken ohella historialliseen jatkumoon, joka on yhteinen lehdelle, kirjoittajalle, toimitukselle ja yleisölle – jopa yhteiskunnalle. Yksittäiset tapahtumat saatetaan esittää ”vain” menneisyytenä, irrallisena sattumuksena, mutta sellainenkin maininta asettuu sanomalehden julkaisutiheyden ja kestäväen lukijasuhteen ansiosta itseään suurempaan yhteyteen.

Journalismin historiatulkinnat ovat poliittisen kulttuurin paikkoja, joissa kansallisia identiteettejä ja menneisyyttä koskevia käsityksiä testataan sekä arvioidaan ja luodaan uudelleen (Köresaar ym. 2013). Julkisina historiankirjoittajina toimittajat ovatkin osa ”tulkitsevaa yhteisöä” (Zelizer 1993), joka osoittaa tiettyjen menneisyyden tapahtumien, ilmiöiden tai näkökulmien olevan toisia tärkeämpiä. Rooli tulkitsevan yhteisön jäsenenä korostuu – ja avautuu useimmin yleisölle – toimittajien tulkittaessa selkeästi menneisyydelle annettuja merkityksiä eli tietoisien historiaviittausten muodossa. Tietoisista historiamaininnoista tai historiaa käsittelevistä jutuista muodostuva kuva ei ole kuitenkaan koko totuus, sillä lukijat saavat ”historiaärsykeitä” tai kohtaavat pieniä viittauksia menneisyyteen useimmin juuri satunnaisesti, siellä täällä, aiheesta riippumatta. Tutkimuksessa huomiota ei pitäisi keskittää vain ilmeisimpään, vaan

huomioida myös hienovarainen, metaforinen ja pitkäkestoinen merkitysten tuottaminen. Vain sitä kautta voidaan ymmärtää, mitä historian journalistinen esittäminen todella on.

Viitteet

- 1 Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään termiä "public history" tai "public historian", mikä onkin osuva käsite. Jorma Kalela on käyttänyt siitä ilmausta "kansanomainen historia", minkä olen hyväksynyt myös tämän artikkelin sanastoon. Se ei ole täydellinen käännös, mutta palvelee tässä yhteydessä tarkoitustaan. Myöhemmässä tutkimuksessa pureudun tarkemmin journalistiseen prosessiin erityisenä tietomuotona, joka ei ole historian tutkimusta, eikä varsinaisesti kansanomaista ("common"). Itse asiassa koko historian journalistisen esittämisen mieli on tämän selvittämisessä.
- 2 Samankaltaisia liitteitä on myös Suomessa julkaistu vuodesta 2008 lähtien. *IS Historia* ja *IL Historia* ovat jo näyttäneet kaupallisen potentiaalinsa ja ilmestyvät säännöllisesti. Samoin *HS Teema* on käsitellyt jo 60- ja 80-lukuja. Uusin tulokas ilmestyi huhtikuussa 2013, kun *Savon Sanomat* oman "Muistojen Kuopio" -numeronsa, jonka keskiössä on 1960- ja 70-luvut savolaisin silmin.
- 3 Mukaan on hyväksytyt kaikki artikkelit, joissa viitataan 1960-lukuun vuosiluku tai vuosikymmen mainitsemalla. Jokainen osuma tarkoittaa juttua, jossa 60-lukuun on viitattu, joten se osoittaa viittausten kumulatiivisten määrän juttujen välillä, ei niiden sisällä. Tilastoon ei ole kelpuutettu niitä juttuja, joissa on mainittu vain jonkin henkilön syntymävuosi tai elokuvan tai muun kulttuurituotteen ilmestymisvuosi ilman mitään selitystä tai yhteyttä joko henkilöhistoriaan tai vuosikymmeneen. Jokainen juttu on eritelty tilastoon omaksi "juttutyyppikseen", jolloin yksi juttukokonaisuus saattaa useine kuvineen ja kainaloineen näyttäytyä useampana "osumana", jos niissä on 1960-lukuun erikseen viitattu.
- 4 Ilman vertailuaineistoa on mahdotonta luotettavasti arvioida, onko osumamäärä paljon vai vähän. Kun vertailevaa tutkimusta ei ole tehty, enkä ole kerännyt muita vuosikymmeniä koskettavia viittauksia, kaikki arviot tästä ovat olettamuksia. Oletan kuitenkin 1960-luvun suosion, elävään lähihistoriaan kuulumisen ja vuoden 2008 "juhlavuosien" vuoksi, että määrä on ennemmin suhteellisen suuri kuin pieni.
- 5 Koselleckin (2004) käsittein kulttuuri operoi selvemmin menneessä kokemustilassa, siinä missä niin sanottujen kovien uutissivujen katse on vahvemmin odotushorisontissa. Näiden Koselleckin käsitteiden kautta hahmottuu se, kuinka kokemus ja odotukset kietoutuvat yhteen nykyhetkessä: kun odotus määrittää sitä, mitä nyt on, määrittää nyt oleva menneisyyttä. Mutta myös se, mitä menneisyydessä on, määrittää nykyisyyttä ja sitä kautta näkemyksiämme tulevasta. Lisäksi on olennaista hahmottaa, että menneisyyden läsnäolo on erilaista kuin tulevaisuuden läsnäolo, ja siksi käsitteparina kokemustila ja odotushorisontti ovat kokemusta ja odotusta osuvampia. (Koselleck 2004, 258–260; Koselleck 2002, 111.)
- 6 *Helsingin Sanomat* ei ilmestynyt vuonna 2008 kolmena sunnuntaina: 23.3., 22.6. ja 2.11. Nämä keskiarvot on laskettu 2028 osuman mukaan eli kuvatekstit ja grafiikka mukaan lukien.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1999 [1993]). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Alexander, Jeffrey C. & Jacobs, Ronald N. (1998). *Mass Communication, Ritual and Civil Society*. Teoksessa: Curran, James & Liebes, Tamar (toim.). *Media, Ritual and Identity*. London: Routledge. 23–41.
- Anderson, Benedict (2007 [1982]). *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin leviämisen ja alkuperän tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Carey, James (2009 [1989]). *Communication as Culture. Essays on Media and Society. Revised Edition*. New York: Routledge.
- Denzin, Norman K. (1978). *Strategies of Multiple Triangulation*. Teoksessa: Denzin, Norman K. (toim.). *The Research Act in Sociology: a Theoretical Introduction to Sociological Method*. New York: McGraw-Hill, 297–313.

- Deuze, Mark (2005). What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered. *Journalism* 6: 4, 442–464.
- Edy, Jill A. (1999). Journalistic Uses of Collective Memory. *Journal of Communication* 49: 2, 71–85.
- Fulbrook, Mary (2002). *Historical Theory*. London: Routledge.
- Gans, Herbert (1980). *Deciding What's News: a Study of CBS Evening News, NBC nightly news, Newsweek, and Time*. New York: Vintage Books.
- Hentilä, Seppo (2001). Historiapoliittikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö. Teoksessa: Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.). *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS.
- Herkman, Juha (2005). *Kaupallisen median ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.
- Hobsbawm, Eric (2009 [1997]). *On History*. London: Abacus.
- Hyrkkänen, Markku (2002). *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Häkkinen, Kaisa (2004). *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Kalela, Jorma (2000). *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kitch, Carolyn (1999). Twentieth-century Tales: Newsmagazines and American Memory. *Journalism & Communication Monographs* 1: 2, 119–55.
- Kitch, Carolyn (2000). 'A News of Feeling as Well as Fact': Mourning and Memorial in American Newsmagazines. *Journalism* 1: 2, 171–195.
- Kitch, Carolyn (2002). Anniversary Journalism, Collective Memory, and the Cultural Authority to Tell the Story of the American Past. *The Journal of Popular Culture* 36: 1, 44–67.
- Kitch, Carolyn (2006). "Useful Memory" in Time Inc. Magazines. Summary Journalism and the Popular Construction of History. *Journalism Studies* 7: 1, 94–110.
- Kitch, Carolyn (2008). Placing Journalism inside Memory – and Memory Studies. *Memory Studies* 1: 311–320.
- Kivinen, Osmo & Piironen, Tero (2007). *Yhteiskuntametafysiikasta sosiaalisen elämän tutkimukseen – luonnos evolutionaaris-pragmatistiseksi toimijan näkökulmaksi*. *Sosiologia* 44: 2, 95–108.
- Koljonen, Kari (2013). *Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio*. Acta Universitatis Tamperensis 1842. Tampereen yliopisto.
- Koselleck, Reinhart (2004 [1979]). *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Koselleck, Reinhart (2002). *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*. California: Stanford University Press.
- Köresaar, Ene; Müür, Kristiina & Kreegipuu, Tiiu (2013). Journalistic Commemoration of the Molotov-Ribbentrop Pact in Estonia 1989–2009. Teoksessa: Harro-Loit, Halliki & Kello, Katrin (toim.). *The Curving Mirror of Time*. University of Tartu Press.
- Lindgren, Mikko (2012). *Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967–2007*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Lowenthal, David (1985). *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge UP.
- Lule, Jack (2001). *Daily News, Eternal Stories. The Mythological Role of Journalism*. New York: The Guilford Press.
- Miettunen, Katja-Maria (2009). *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Saarijärvi: SKS Bibliotheca Historica 126.
- Nyysönen, Heino (1999). *The Presence of the Past in the Politics*. Jyväskylä: SoPhi.
- Orwell, George (2008 [1949]). *Nineteen Eighty-Four*. England: Penguin Books.
- Pajala, Mari (2012). Televisio kulttuurisen muistin mediana. Miten itsenäisyyspäivä alkoi merkitä sotamuistelua? Teoksessa: Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.). *Media historiassa*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.
- Pietilä, Veikko (1973). *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.
- Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.) (2012). *Media historiassa*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.
- Seppänen, Janne & Välvirronen, Esa (2012). *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Torsti, Pilvi (2008). Historiapoliittikkaa tutkimaan. Historian poliittisen käytön typologian kehittälyä. *Kasvatus & Aika* 2: 2, 61–71.
- Tuchman, Gaye (1980 [1978]). *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: The Free Press.

- Töttö, Pertti (2000). *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Välvirronen, Esa (2013). Ajan hallinta ja tiivistyminen journalismissa. *Media & viestintä* 36: 3–4, 4–22.
- Watt, Donald Cameron (1991). Mitä oman ajan historia on? Teoksessa: Hentilä, Seppo & Turja, Timo (toim.) *Poliittinen historia, Suomi ja muut*. Oulu: Oulun kirjateollisuus.
- Zandberg, Eyal (2010). The Right to Tell the (Right) Story: Journalism, Authority and Memory. *Media, Culture, Society* 32:1 , 5–25.
- Zelizer, Barbie (1990). Achieving Journalistic Authority through Narrative. *Critical Studies in Mass Communication* 7: 4, 366–376.
- Zelizer, Barbie (1993). Journalists as Interpretative Communities. *Critical Studies in Mass Communication* 10: 219–37.
- Zelizer, Barbie (1995). Reading the Past Against the Grain: The Shape of Memory Studies. *Critical Studies in Mass Communication* 12: 2, 214–39.
- Zelizer, Barbie (2008). Why Memory's Work on Journalism does not Reflect Journalism's Work on Memory. *Memory Studies* 1: 1, 79–87.

Sanomalehtiaineistot

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2008

Viitattut sanomalehtiartikkelit

- HS 6.1.2008. Hämäläinen, Unto. Lenin ja Suomi. *Helsingin Sanomat* 6.1.2008, D5.
- HS 22.1.2008a. HS. Köyhän koti on kaupungissa. *Helsingin Sanomat* 22.1.2008, A4.
- HS 22.1.2008b. HS Gaza on kuiva, kapea ja ahdas kaista. *Helsingin Sanomat* 22.1.2008, B1.
- HS 5.2.2008. Miettinen, Anssi. Epäily kansanedustajan salakuuntelusta suututti Britannian parlamenttia. *Helsingin Sanomat* 5.2.2008, B3.
- HS 9.2.2009. Passi, Minna. Helsingin Sörnäisten asuntojen hinnat kipuavat Kallion imussa. *Helsingin Sanomat* 9.2.2008, D3.
- HS 24.2.2008. Hautamäki, Jaakko. Kekkosen perintö. *Helsingin Sanomat* 24.2.2008, D3.
- HS 29.2.2008. Laitinen, Jaana. Tähtipelargoni koreilee liuskelehdillä. *Helsingin Sanomat* 29.2.2008, D3.
- HS 22.3.2008. Passi, Minna. Värikkäät sulat koristavat Suomen pääsiäiskaupunkia. *Helsingin Sanomat* 22.3.2008, A5.
- HS 9.5.2008. HS. 1960-luvun ”mannheimilaiset” paikkaavat raitiovaunutarvetta. *Helsingin Sanomat* 9.5.2008, A12.
- HS 22.5.2008. HS. 40 vuotta Tupoa. *Helsingin Sanomat* 22.5.2008, A12.
- HS 6.6.2008. HS. Robert Kennedyn murhasta 40 vuotta. *Helsingin Sanomat* 6.6.2008, B1.
- HS 10.6.2008. Lehtola, Erkkä V. Isojen poikien EM-turnaus. *Helsingin Sanomat* 10.6.2008, B8.
- HS 21.9.2008. Hämäläinen, Timo. Runoilijat pappaa tappamassa. *Helsingin Sanomat* 21.9.2008, C2.
- HS 1.10.2008. Sinerkari, Kaarina. Tuore liha ja leipä ovat keustosuosikkeja. *Helsingin Sanomat* 1.10.2008, D2.
- HS 5.10.2008. Suutarinen, Sakari. Kouludemokratia olisi hyvä lääke väkivaltaan. *Helsingin Sanomat* 5.10.2008, C7.
- HS 9.12.2008. Kempainen, Jouni K. Ornitologian sanansaattaja. *Helsingin Sanomat* 9.12.2008, D2.